

PRAKTICKÁ HOSPODÁRSKA ÚPRAVA LESA A EKOSYSTÉMOVÉ SLUŽBY LESA

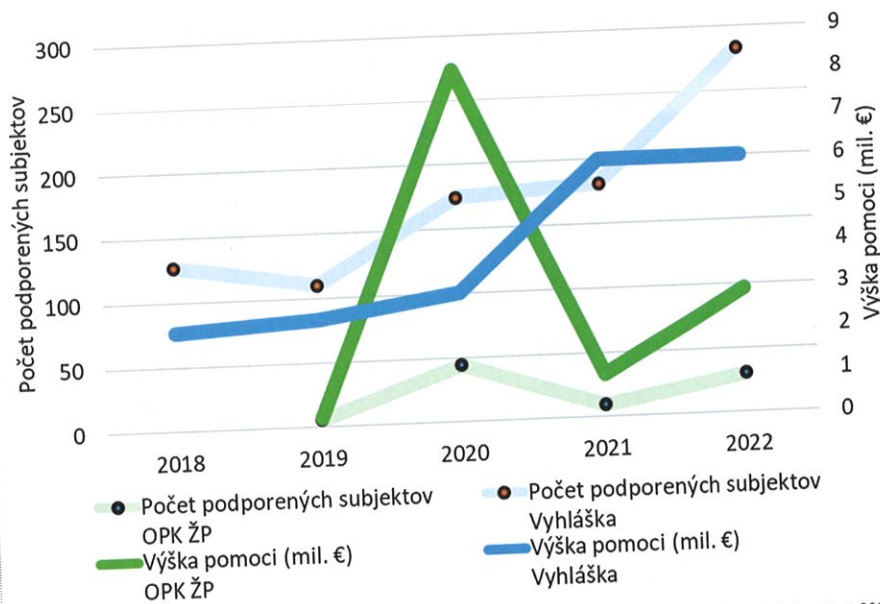

Rubriku EKOSYSTÉMOVÉ SLUŽBY LESA pripravuje redakcia v spolupráci so združením PEFC Slovensko

Hospodárska úprava lesov (HÚL) je samostatná vedná disciplína, a zároveň praktická činnosť zameraná na zisťovanie stavu a vývoja lesov, ich produkčných a ťažbových možností, sledovanie, hodnotenie, určovanie cieľov a plánovanie hospodárenia v lesoch tak, aby vo verejnom záujme bolo zabezpečené trvalo udržateľné obhospodarovanie lesov pri rešpektovaní práv a povinností vlastníkov a správcov lesov. Viacerí si pamätáme výstižnú schému v jednej klasickej učebnici o výnose lesa, kde sú všetky lesnícke disciplíny usporiadané tak, že HÚL zaujíma centrálné miesto. Zbiehajú sa k nej zdola linky od základných náuk o stanovišti, klíme a pôde; zo strán linky od tých klasických ako pestovanie, ochrana lesa, lesná technika; a zhora od ekonomických, spoločenských a politických vied. HÚL je teda platformou, kde sa stretávajú podmienky prírody s možnosťami manažmentu lesa a potrebami spoločnosti, čo ju predurčuje byť kľúčovým hráčom v hre o ekosystémové služby lesa (ES). V predchádzajúcich ôsmich dieloch tejto rubriky sme sa mohli dočítať, že ide o hru nie ľahkú.

ČO UŽ MÁME

Praktický výkon HÚL na Slovensku upravuje Zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch (ďalej zákon) a Vyhláška č. 453/2006 Z. z. o hospodárskej úprave lesov a ochrane lesa (ďalej vyhláška). Hlavnými výstupmi HÚL sú programy starostlivosti o lesy (PSL). PSL v opisnej časti obsahujú mnoho údajov o produkčných podmienkach, porastových pomeroch a drevinách, ale aj o funkčnom poslaní jednotlivých porastov, vyjadrenom kategóriou a subkategóriou lesa. V pláne hospodárskych opatrení je pre každý porast navrhnutý súbor opatrení predstavujúci bežné hospodárenie v lesoch v zmysle zákona. Aj bežné hospodárenie kóduje určité špecifiká, spojené aj s obmedzením využívania produkcie dreva, a to najmä v kategórii ochranných lesov, čo zakladá nárok na verejnú platbu za ES. Verejná platba za ES je takisto na mieste pri lesoch osobitného určenia, keď žiadateľom o osobitný režim hospodárenia nie je vlastník, ale iný subjekt v prípadoch, na ktoré sa vzťahuje výnimka zo zákona na súhlas a dohodu s vlastníkom, t.j. keď osobitný režim hospodárenia je nariadený štátnou autoritou (vojenské lesy, vyhlásené ochranné pásma vodných zdrojov, platné programy starostlivosti o chránené územia). Okrem

Obr. 1: počet prijímateľov platieb a celková výška vyplatenej podpory zo zdrojov uvedených v bode 1 a 2 (zdroj: NLC, Sarvašová 2023).

tejto výnimky každá žiadosť o vyhlásenie lesov osobitného určenia musí v zmysle §16 ods. 6 zákona obsahovať súhlas vlastníka a dohodu o určení výšky a spôsobe náhrady za obmedzenie vlastníckych práv v dôsledku osobitného režimu hospodárenia. To znamená dohodu o, v tomto prípade už nie verejnej ale súkromnej, platbe za ekosystémovú službu lesa (napr. rekreačnú).

Z vyššie uvedeného vyplýva že HÚL, jej diela (PSL), a na nich postavené informačné systémy, ako tematické štátne mapové dielo s obsahom lesného hospodárstva (TŠMD), informačný systém lesného hospodárstva (ISLH), a lesná hospodárska evidencia (LHE), už teraz predstavujú veľmi solídny základ pre priestorovú lokalizáciu, a rámcovú kvantifikáciu a ocenenie väčšiny verejnoprospešných, aj ostatných ES.

Obr. 2 (a, b, c): Nástroje a diela HÚL by mali byť schopné čo najlepšie zachytiť a opísať akékoľvek štruktúry lesa s rôznou úrovňou poskytovania jednotlivých ES (foto: autor)

Tým skôr, že na rozdiel od iných krajín sa nám na Slovensku podarilo udržať kontinuitu informácií o všetkých lesoch na lesných pozemkoch bez ohľadu na vlastníctvo a výmeru. Ako sa teda už teraz uplatňujú podklady PSL a ISLH pri ekonomickej podpore lesného hospodárstva z verejných zdrojov, ktorú by sme mohli nazvať aj (kvázi) verejnými platbami za ES? Uvedieme dva príklady (pozri aj obrázok 1):

1. Poskytovanie podpory v lesnom hospodárstve na plnenie mimoprodukčných funkcií lesov na základe Vyhlášky MPRV č.226/2017 Z.z., od roku 2024 pripravované ako nová schéma minimálnej štátnej pomoci na ten istý účel a za tých istých pravidiel.

2. Schémy štátnej pomoci na poskytovanie služieb vo všeobecnom hospodárskom záujme v oblasti ochrany biodiverzity (OP KŽP – Zlepšenie stavu ochrany druhov a biotopov a posilnenie biodiverzity, najmä v rámci sústavy Natura 2000, MŽP SR).

Hlavnou podporou na plnenie mimoprodukčných funkcií (ekosystémových služieb) lesov sa ukazuje ako perspektívna verejná platba za základný balík ES lesov. Pokrýva veľa subjektov, má pomerne stabilnú výšku, je založená na dodržiavaní správnej praxe pri zakladaní a výchove lesa podľa PSL, podporuje prírode blízke hospodárenie v lesoch, a pracuje s hodnotou efektov mimoprodukčných funkcií lesa podľa HSLT z prílohy 1 zákona. Táto hodnota je najvyššia pri ochranných a exponovaných lesoch náchylných na eróziu a vysychanie, kde je váha regulačných a podporných ES najvyššia.

NA ČOM PRACUJEME

1. Zapojenie lesného hospodárstva do obchodovania s emisnými kvótami

Les je ekosystémom, ktorý dokáže efektívne viazať uhlík, a má plniť dôležitú úlohu pri dosahovaní cieľov EU v oblasti uhlíkovej neutrality. V kontexte pravidiel, ktoré sa v tejto oblasti aktuálne nastavujú na úrovni EU, pripravujeme so Sekciou lesného hospodárstva a spracovania dreva MPRV schému štátnej pomoci za ukládanie uhlíka v lesoch, ktorá by mohla doplniť alebo rozšíriť už fungujúcu schému štátnej pomoci na mimoprodukčné funkcie lesov. V hre je aj možnosť využitia časti prostriedkov z Envirofondu na takúto platbu. Uložené množstvo uhlíka je potrebné preukázať, a algoritmy s kto-

Obr. 3: Ako vo všetkých profesiách, aj v HÚL sú základom úspechu šikovní ľudia, ktorých sa o taxáciu lesa zaujíma stále menej (foto: autor)

rými pracujeme sú založené na údajoch PSL a LHE, integrovaných v ISLH.

2. Vytvorenie mapy ekosystémových služieb lesov Slovenska

V rámci výskumného projektu Priestorové analýzy poskytovania ekosystémových služieb lesov na Slovensku (FESWEB) sme v spolupráci NLC s TU Zvolen vykonali rozsiahlu rešerš vzťahov medzi parametrami lesného prostredia a mierou poskytovania vybraných ES. Veľkú časť týchto parametrov vieme priamo, alebo nepriamo (cez pomocné prepočty) odvodiť z diel HÚL a ISLH. To by nám vo výsledku malo umožniť vytvoriť nad TŠMD celo-slovenskú mapu potenciálu, a reálnej úrovne poskytovania základných ES (produkcia dreva, ukladanie uhlíka, podpora biodiverzity, vodozadržná funkcia, rekreácia). Ak sa nám tieto mapy podarí prekryť s dopytom po zmienovaných ES, ktorý nie je takisto ako ponuka všade rovnaký, získame základnú predstavu o potenciáli na platby za ES v konkrétnych lesných celkoch a porastoch. Projekt končí v roku 2025.

3. Zdokonaľovanie formy a obsahu PSL pre podporu kvantifikácie ES

Pre kvantifikáciu ES na báze údajov HÚL (t.j. PSL a ISLH) je dôležitá presnosť a spoľahlivosť týchto údajov. Pre niektoré ES sa žiada väčšia miera detailu,

najmä pokiaľ ide o štruktúru a biodiverzitu lesov. Súbežne EU pripravuje nariadenie o monitoringu lesov, ktoré bude vyžadovať aj údaje, ktoré zatiaľ v PSL a ISLH nemáme. Naše lesy, resp. ich časť, sa zavedením prírody blízkeho hospodárenia v lesoch (PBHL), ktoré má posilniť práve poskytovanie ES lesov, stanú viac rozrôznenými, a ťažšie uchopiteľnými klasickými postupmi HÚL. Aby naša HÚL včas zachytila tieto trendy, začali sme s analýzou stavu a potrieb, na základe ktorej sa pripraví aktualizácia dátových štandardov, postupov a programových riešení pre tvorbu PSL. Jej súčasťou bude aj nová vetva HÚL pre trvalo rôznoveký les hrúbkových tried. Zámer je dostať inovované postupy a nové programové riešenie do praxe v roku 2027.

4. Posilnenie participatívneho procesu v prípravnej fáze tvorby PSL

Akčný plán nového Národného lesníckeho programu SR na roky 2025–2030, ktorý je aktuálne v štádiu posudzovania vplyvov na životné prostredie (SEA), obsahuje okrem iných opatrenie 15.1.a: „Analyzovať súčasnú legislatívu a navrhnúť zmeny/nové mechanizmy v rámci participatívneho procesu tvorby PSL“. Opatrenie má zabezpečiť vyhodnotenie aplikačnej praxe, a navrhnúť doplnenie o nové plánovacie mechanizmy tvorby PSL s exaktnejším

využitím multikriteriálneho a participatívneho prístupu. Tento proces by mal predchádzať vlastnej tvorbe PSL, napríklad ako súčasť komplexného zisťovania stavu lesov. Mal by prispieť k identifikácii možných platieb za ekosystémové služby v podmienkach konkrétneho LC, a prípadne aj k ich vyčísleniu v rámci dohody o určení výšky náhrady za obmedzenie vlastníckych práv v dôsledku osobitného režimu hospodárenia medzi kupujúcim (žiadateľom) a predávajúcim (vlastníkom alebo správcom lesa).

ZÁVER

HÚL ako komplexná činnosť so silným dopadom na lesnícku prax musí reagovať na nové okolnosti a potreby, medzi ktoré patrí aj dátová podpora ekosystémových služieb lesov. Už teraz však HÚL poskytuje relevantné, obsahom a rozsahom nenahradiateľné podklady pre identifikáciu, kvantifikáciu a oceňovanie ES. Aj (a najmä) na základe podkladov HÚL už dnes plynú vlastníkom a správcom lesa viaceré benefity, ktoré je možné považovať za (kvázi) platby za ES. Okrem tých, ktoré uvádzame vyššie sú to daňové úľavy za ochranné lesy a lesy osobitného určenia, lesnícke environmentálne platby (po novom lesnícke environmentálne a klimatické služby) a platby za vodozadržné opatrenia v lesoch v rámci PRV, spolu rádovo v miliónoch EUR ročne. Teda nejakú podporu za mimoprodukčné ES lesov už na Slovensku máme. Musíme sa pripraviť na to, že v budúcnosti nepôjde o jednu veľkorysú plošnú dotáciu ako kedysi, ale skôr o mozaiku adresných podpôr za konkrétne preukázané služby. Úlohou HÚL bude doručovať stále kvalitnejšie, komplexnejšie a spoľahlivejšie údaje o lesoch tak, aby im, a na nich založeným platbám dôverovali predávajúci aj kupujúci, na verne rozvíjajúcom sa trhu s ekosystémovými službami lesov.

Táto práca bola podporená z projektu APVV-21-0290 (FESWEB)

*Ing. Ladislav Kulla, PhD.
NLC-LVÚ Zvolen*

Odborným garantom rubriky Ekosystémové služby lesa je Lesnícka fakulta Technickej univerzity vo Zvolene.